

Der er selvfølgelig tale om en stilisering, men der tages de nødvendige forbehold. Følger man forfatterens præmisser, synes jeg dog, det burde indgå i karakteristikken af de tre fabrikstyper, af hvem og i hvilke sammenhænge de er blevet beskrevet som dominerende. Man kan også overveje, om ikke tredelingen, der minder om skemaet førindustriel – industriel – efterindustriel, er for enkel og bl.a. – atter – underbetoner den tidlige engelske industrialisering.

Det fysiske miljø inddrages som sagt ikke – end ikke i et kapitel, som har overskriften »fabrikkens former«, ligesom litteraturen om industriel arkæologi – det gælder også den norske – stort set ikke anvendes i bogen. Det er betegnende, at det et sted hedder, at industriel arkæologi som begreb blev lanceret i 1960'erne (s. 643), når man i en almindelig lærebog kan slå op, at forskningsfeltet blev introduceret i England i begyndelsen af 1950'erne (Marilyn Palmer og Peter Neaverson: *Industrial Archaeology*, London 1998, s. 1).

At bogen burde have været strammere disponeret og redigeret, og at de anlagte perspektiver på nogle punkter er diskutabel, skal ikke skygges for, at den er spændende og rummer mange inspirerende enkeltanalyser.

Caspar Jørgensen

CLAUS BRYLD: Den socialdemokratiske idéarv. Politiske grundværdier i dansk arbejderbevægelse før velfærdsstaten. Roskilde Universitets Forlag 2004. 340 sider. 98 kr.

Socialdemokratiet har siden 1924 haft regeringsmagten i over 50 år – alene eller i samarbejde med andre partier. I sin regeringsbærende rolle har partiet optrådt som en hovedkraft bag velfærdsstatens udformning. Derfor virkede det ekstra traumatisk at blive kastet ud i langvarig opposition fra 1982 til 1993. I 2001 erfarede Socialdemokratiet for første gang siden Madsen-Mygdal (1926-1929), at der kunne dannes en borgerlig regering uden støtte fra midten. Denne vigende tilslutning har udløst en undertiden skarp ideologisk debat og politisk kursændring. Navnet blev ændret til Socialdemokraterne for at betone individualitet frem for fællesskab og enhed. Partiets klassiske ide om samfundsborgernes lighed – også økonomisk, i forhold til produktionsmidlerne – er erstattet af en række – ifølge Claus Bryld – socialteknisk prægede forslag, hvor et samlende perspektiv ofte erstattes af en populistisk taktik. Man taler fru Jensen efter munden. Det er dette politisk-ideologiske skift, der har inspireret Bryld – en af veteranerne i udforskningen af arbejderbevægelsens historie – til at udgive en bog om Socialdemokratiets idéarv. Han udtrykker håbet om, at en formidling af den historiske idéarv kan inspirere arbejderbevægelsen til et moderne, frisindet program med en international orientering og krav om et udvidet demokrati.

Bogen former sig som 12 artikler, de fleste udgivet gennem de sidste 20 år, men med en ny indledning og afslutning, der medtænker Mogens Lykketofts Socialdemokrati. I tid rækker bogen fra partiets barndom i 1800-tallet og frem til Anden Verdenskrig. Dette arvegods konfronteres til sidst med partiets nyorientering mod mere marked og mindre fællesskab.

Der leveres sikker indsigt i den danske arbejderbevægelses dannelse i 1800-tallet. Vi hører om Socialdemokratiets tilslutning til den internationale arbejderbevægelse i 1889, som giver sig udslag i kravet om ottetimers arbejdsdag og kampen mod militarisme. Med dette udgangspunkt føres vi videre frem mod 1920, hvor partiets arbejde for mere demokrati og social reformering sættes i

højsædet. Brylds klare sammenfatning lyder: »*Den skandinaviske arbejderbevægelse udviste en næsten fanatisk demokratisk overbevisning*«. Dernæst introduceres vi til mellemkrigstiden, hvor Socialdemokratiet bevægede sig fra klasseparti i retning af et folkeparti, men uden ganske at tabe det socialistiske perspektiv af syne.

Disse indblik i arbejderbevægelsens udvikling suppleres med refleksion over de socialdemokratiske valg, der ifølge analysen danner forudsætning for velfærdsstatens opkomst. Brylds forskning, med tyngdepunkt i disputatsen *Den demokratiske socialismes gennembrudsår* (1992), viser, at tre fundamentale valg fik betydning for velfærdsstatens udvikling. Partiet valgte et nationalt reformarbejde, som var formuleret i nøje samklang med den internationale arbejderbevægelse og det tyske Socialdemokrati i særdeleshed, og eventuelt kunne hægtes på revolutionen, når denne indtraf. Dernæst: Den danske arbejderbevægelse valgte fra første færd en reformlinje, hvor kampen for den dagsaktuelle politik – i fagbevægelsen, i Kooperationen, i kommunen og på Rigsdagen – blev sat i højsædet, men uden at tabe målet af synet, nemlig afrustning og fælleseje af produktionsmidlerne. Elektoralisme – dvs. mobilisering af bevægelsens medlemmer for at vinde mandater ved valg – var partiets vigtigste metode til at vinde indflydelse og magt, men blev kombineret med udbredelse af et sandt netværk af organisationer, der omsluttede medlemmerne fra vugge til grav. Endelig: Gennem organisering af arbejderklassens medlemmer i fagforeninger, i sygekasser, i arbejdsløsheds-kasser og i det socialdemokratiske parti ville man sammenkæde arbejderklassens mangfoldige lag til en stadig voksende social kraft, der gennem forhandling på først arbejdsmarkedet og efterhånden også i de politiske organer satte bevægelsen i stand til at vinde indflydelse. Partiet assimilerede sig i den politiske forhandlingskultur, hvilket manifesterede sig tydeligt under Første Verdenskrig. Alliancen mellem Det radikale Venstre og Socialdemokratiet vies i denne forbindelse særlig opmærksomhed. Det var den udfarende og ildfulde, men også strategisk bevidste Frederik Borghjerg, der mere end nogen anden socialdemokrat i ord og handling arbejdede for det historiske samarbejde mellem husmandens og arbejderens partier for at styrke kampen for demokrati, afrustning og social reformering. Bryld argumenterer overbevisende for, at det var Socialdemokratiet bistået af Det radikale Venstre, der mest konsekvent kæmpede for lighed i repræsentationen, hvilket kom til udtryk, da der med grundlovsændringen af 1915 indførtes valgret for tjenestefolk og kvinder.

Brylds arbejde med den idémæssige udvikling suppleres med en række principielle betragtninger over udforskningen af arbejderbevægelsens historie. Med afsæt i den svenske historiker Åsa Linderborg, der betragter det svenske Socialdemokratis historieopfattelse som værende lukket og autoritær, efterlyser Bryld en problematiserende og åben historieskrivning med et internationalt sigte – en historieskrivning, som tager udgangspunkt i, at der i samfundsudviklingen har været alternative veje at gå. Det er svært at være uenig heri.

Den socialdemokratiske idéarv kan anvendes som et aktiv, hedder det. Åbenhjertigt anbefaler Bryld det gamle arbejderparti at revitalisere tidligere forestillinger om et grænseoverskridende demokratiseringsprojekt, hvor det direkte demokrati og det civile samfund sættes i højsædet overalt i samfundslivet. Netop dette spørgsmål er imidlertid underbelyst i bogen. Bryld omtaler de gamle socialdemokraters grundfæstede norm for deltagelse i samfundets foreninger, fra sygekasser over kolonihaver til a-kasser. Her blev praktiseret en form for medlemsdemokrati. Derimod bliver den gældende politik – eller mangel på samme – for deltagelse i produktionslivet, i Kooperationen og i partiet selv ikke

underkastet en nærmere debat. Dialogen mellem fortid og fremtid, med deltagelsesaspektet som et væsentligt omdrejningspunkt, forudsætter efter anmelderens bedømmelse en videre undersøgelse af fire temaer:

1. Socialdemokratiets – og andre aktørers – virke for en demokratisering af arbejdslivet. Hovedværket herom er Niels Dalgaard (1995): *Ved demokratiets grænse. Demokratisering af arbejdslivet i Danmark 1919-1994*, som ikke omtales hos Bryld.

2. De kooperative virksomheder, med bryggeriet Stjernen i spidsen, som frem til 1945 udgjorde en vital del af arbejderbevægelsen, jf. tidsskriftet *Arbejderhistorie* 2003, nr. 4. Arbejdernes egne virksomheder var i Danmark primært ejet og styret af fagforeninger. I Sydeuropa stod det direkte arbejderstyre langt stærkere. De kooperative foretagenders større udbredelse i den romansk-sprogede verden – inklusive dele af Latinamerika – i efterkrigstiden kan hænge sammen med forskellen i styreform.

3. Det danske Socialdemokratis partistruktur. Organisationen blev bygget op efter en patriarkalsk model, som først sent – langt senere end i det svenske Socialdemokrati – åbnede for en forpligtende drøftelse af kønnenes ligestilling i partiarbejdet.

4. Socialdemokratiets syn på den offentlige sektor. Partiet foretog under velfærdsstatens tigerspring 1964-1974 – og ikke mindst i kølvandet på studenteroprøret og arbejdermobiliseringen i 1968 – flere udspil til direkte demokrati, især inden for uddannelse, socialforvaltning og arbejdsmiljø, jf. Niels Porse Sørensens bidrag om Arbejdsmiljø-reformen i 1975 i *Arbejderhistorie* 2007, nr. 2. Denne strømning blev i 1990'erne underløbet af markedsstyringsprincipper.

Detailundersøgelser på disse felter er påkrævede med henblik på dén fortsatte drøftelse af koblingen mellem fortid, nutid og fremtid, som Bryld med rette efterlyser. Hans opsamlende bog frembyder en naturlig anledning til at pege på områder, hvor meget lades tilbage at ønske, men bogen har sin styrke i at meddele kvintessensen af forfatterens omfattende forskning i arbejderbevægelsens historie, især i første del af 1900-tallet. Den kan varmt anbefales til alle med interesse for arbejderbevægelsens og de politiske ideers historie.

Søren Kolstrup

KNUD HEINESEN: Min krønike 1932-1979. Erindringer. Kbh. 2006, Gyldendal. 400 s. Ill. 299 kr.

Når man vil anmelde en politisk selvbiografi, kan man begynde med at gøre sig nogle overvejelser om, hvad en god selvbiografi skal indeholde. To forhold er i hvert fald vigtige: At den tør røbe noget nyt eller sætte tingene ind i en ny sammenhæng, og at den har nogle klare meninger og har lyst til at gå i clinch med andre personer og holdninger. Knud Heinesens første af to bind om sit udadrettede liv udmærker sig ved at gøre begge dele. Man bliver reelt klogere på dansk politik i 1970'erne, og Heinesens udfald mod tidligere modstandere er skarpe og morsomme. Bogen har fire fokusområder: Barndom og ungdom (bl.a. tiden i Frit Forum), arbejdet som forstander for Roskilde Højskole, årene i Radiorådet og tiden i Folketinget.

Barndomserindringerne er en hyldest til moderen, som døde tidligt, mens opvæksten hos moderens søster og dennes mand er præget af bitterhed. Barndommen har ikke været lykkelig.

Tiden som redaktør af tidsskriftet *frit forum* skildres levende og ikke mindst